

Pretexte pentru lectură

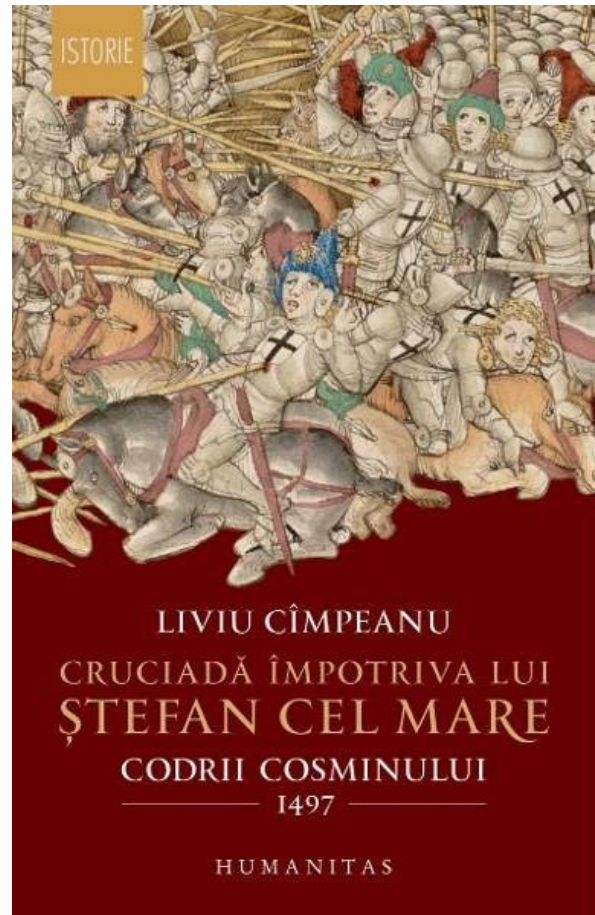
Cruciadă împotriva lui Ștefan cel Mare

de Mihăiță-Silviu BALUȚĂ

Anul 2022 a adus în atenția publicului pasionat de istorie, dar și a specialiștilor, lucrarea *Cruciadă împotriva lui Ștefan cel Mare. Codrii Cosminului 1497*, semnată de Liviu Cîmpeanu și apărută la editura Humanitas. Autorul și-a urmat studiile de specialitate la Facultatea de Istorie și Filosofie din cadrul Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, iar temele sale de interes se concentrează în jurul istoriei medievale românești și europene.

Lucrarea domnului Cîmpeanu gravitează în jurul domniei lui Ștefan cel Mare, un accent deosebit fiind reprezentat de conflictul moldo-polon din anul 1497. Această temă, și în general istoria Moldovei în epoca ștefaniană, nu reprezintă o noutate în spațiul istoriografiei române, din contră, aceasta a fost analizată în cadrul a sute de lucrări și articole științifice. Importanța domniei lui Ștefan cel Mare a fost evidențiată încă din secolul al XIX-lea, în acest sens remarcându-se lucrările lui Mihail Kogălniceanu. Acesta a tratat subiectul cu un vădit substrat politic, făcând din personalitatea lui Ștefan cel Mare un mijloc de promovare a unității naționale. Urmând aceleași principii, subiectul domniei lui Ștefan cel Mare a fost tratat și de Nicolae Iorga, fiind bine-cunoscută lucrarea intitulată *Istoria lui Ștefan cel Mare*, operă care a reprezentat mult timp un etalon în domeniu. Iorga a tratat subiectul într-o manieră narativ-romantică, acest fapt neexcluzând acribia documentară specifică lui.

În ceea ce privește istoriografia mai recentă, cel mai reprezentativ istoric care a tratat epoca ștefaniană este Ștefan Gorovei¹. Acesta, prin multitudinea de articole și lucrări dedicate personalității lui Ștefan cel Mare, a reușit să se impună pe scena istoriografiei românești ca fiind cel mai important specialist al temei. Mai merită menționate și lucrările lui Eugen Denize² și Ovidiu

Cristea³. Prima analizează domnia lui Ștefan cel Mare în contextul internațional al celei de-a doua

¹ Un exemplu în acest sens este lucrarea Ștefan S. Gorovei, Maria Magdalena Székely, *Princeps omni laude maior. O istorie a lui Ștefan cel Mare*, Putna, Sfânta Mănăstire Putna, 2005.

² Eugen Denize, *Ștefan cel Mare. Dimensiunea internațională a domniei*, Târgoviște, Cetatea de Scaun, 2004.

³ Ovidiu Cristea, *Acest domn de la Miazănoapte*, Târgoviște, Cetatea de Scaun, 2018.

jumătăți a secolului al XV-lea, în timp ce lucrarea semnată de Ovidiu Cristea se axează pe raporturile moldo-venețiene în timpul domniei lui Ștefan cel Mare.

Revenind la lucrarea lui L. Cîmpeanu, aceasta stârnește controverse încă din titlu, domnul moldav fiind cunoscut de marea majoritate a publicului nespecializat drept un apărător al creștinătății, concepție întărită și de decizia de canonizare a domnitorului. Astfel, faptul că în titlu este menționată o cruciadă împotriva sa, aduce de la sine întrebarea „Cum este posibilă o cruciadă împotriva unui domnitor care este, în esență, un cruciat?”. O altă controversă, care poate proveni din titlu, este dată de utilizarea termenului de cruciadă, acesta fiind folosit de cele mai multe ori ca desemnând un război între puterile creștine și cele musulmane, iar în cazul de față, atât Polonia, cât și Moldova fac parte din Europa Christiana, chiar dacă, din punct de vedere confesional, cele două state sunt două fețe distincte ale aceleiași monede.

Autorul a încercat să redacteze lucrarea în maniera *Populärwissenschaft*, adică a popularizării științifice, fapt ce face din aceasta un material util atât cititorului avizat, cât și diletantului de istorie. Din punct de vedere structural, lucrarea se împarte în cinci capitole, la care se adaugă cuvântul înainte, un epilog, anexe și bibliografia aferentă. Cartea are la bază manuscrisul jurnalului de campanie al Ordinului Teuton. Documentul a fost descoperit de către autor în Arhiva Secretă de Stat a Moștenirii Culturale Prusace din Berlin-Dahlem și publicat în 2023.⁴ Ordinul Teuton a participat, alături de Jan Olbracht, în campania desfășurată împotriva lui Ștefan cel Mare, în anul 1497, de aici și relevanța jurnalului ce aduce numeroase elemente de noutate. Pentru o simplificare a expunerii, cartea va fi împărțită, în rândurile următoare, în trei registre tematice, în acord cu planul relatat de autor în cuvântul dinainte.

Primul registru al lucrării prezintă situația internațională a Europei de Est din secolul al XV-lea, evoluția istorică a principatului

Moldovei fiind incompletă fără cunoașterea contextului internațional în care se situează. În același timp, autorul introduce în scenă principalele personalități ale epocii: Matia Corvinul, Cazimir al IV-lea, Baiazid al II-lea, Vlad Țepeș, acestora li se adaugă Johann von Tiefen, marele maestru al Ordinului Teuton. Datorită stilului de expunere, autorul reușește să prezinte evenimentele ca aparținând unei piese de teatru, capitolele lucrării constituind veritabile acte, în timp ce subcapitolele formează scenele piesei, fapt ce reușește să introducă cititorul în firul evenimentelor. Un aport istoriografic al autorului este legat de identificarea momentului intrării Moldovei sub suzeranitate otomană. Reprezentanții istoriografiei române au căzut de acord că evenimentul a avut loc în anul 1456, însă Liviu Cîmpeanu afirmă că această dată ar trebui mutată cu aproximativ două decenii înainte. Medievalistul își argumentează ipoteza printr-o epistolă datată din 12 decembrie 1432 și descoperită în arhiva Ordinului Teuton. Această epistolă, trimisă de Wolf von Sansheim, comtur de Osterode, lui Paul von Rusdorf, are ca subiect lupta pentru tron dintre fiii lui Alexandru cel Bun, Ilie și Ștefan. Conform scrisorii, Ștefan, viitorul Ștefan al II-lea, a primit ajutor din partea otomanilor pentru a-și obține tronul, fapt ce denotă, potrivit lui Liviu Cîmpeanu, închinarea prealabilă a pretendentului moldovean față de sultanul Murad al II-lea. Un alt document, care atestă supunerea lui Ștefan față de Murad al II-lea, este reprezentat de scrisoarea lui Alexandru Aldea, trimisă în anul 1432 lui Ștefan Rozgonyi, comitele Timișoarei.

Al doilea registru tematic conturează complexul tablou al relațiilor Moldovei cu Polonia din ultimele decenii ale secolului al XV-lea, acestea trecând de la colaborare la o stare conflictuală, al cărei punct maxim a fost atins în 1497. Un eveniment inedit, reliefat de autor, este reprezentat de implicarea Elisabetei, soția lui Cazimir al IV-lea, în tratatul de la Colomea din 1485, această informație având ca bază documentară jurnalul Ordinului Teuton. Același jurnal menționează și motivele care au stat la baza rupturii

⁴ Liviu Cîmpeanu, *Jurnalul de campanie al Cavalerilor Teutoni. 1497- Moldova, Polonia și Ordinul Teuton la*

sfârșitul domniei lui Ștefan cel Mare, București, Humanitas, 2023.

alianței dintre Moldova și Uniunea Polono-Lituaniană, printre acestea numărându-se și neimplicarea lui Cazimir al IV-lea în recuperarea de către Moldova a cetăților Chilia și Cetatea Albă.

Ultimul registru este dedicat evenimentelor militare din timpul bătăliei de la Codrîi Cosminului, dintre Ștefan cel Mare și Jan Olbracht, desfășurată în decursul anului 1497. Autorul face o amplă analiză a celor două armate combatante și a acțiunilor militare întreprinse de acestea. În plus, Liviu Cîmpeanu scoate în evidență aportul Ordinului Teutor în acest conflict militar. La baza relatărilor stă același jurnal de campanie, menționat de noi în rândurile anterioare.

Un minus al lucrării este reprezentat de utilizarea mai multor variante ale numelui lui Mahomed al II-lea, în cuprinsul cărții acesta fiind identificat sub denumirea de Mahomed și Mehmet. Acest fapt poate duce la derutarea cititorului. În ceea ce privește istoriografia, lucrarea de față se încadrează dictionului *pas de documents*, *pas d'histoire*, autorul utilizând, în prealabil, documente inedite, acestea fiind coroborate cu o amplă bibliografie de specialitate, toate acestea

dovedind o reală acribie documentară. Utilizarea jurnalului Ordinului Teutor, redactat în limba germană din secolul al XV-lea, denotă calitățile paleografice și lingvistice pe care le are Liviu Cîmpeanu.

Prin această carte, Liviu Cîmpeanu a reușit să combată două clișee bine împământenite în mentalul colectiv. Primul clișeu este cel potrivit căruia un specialist, în special un medievist, realizează doar lucrări științifice care nu sunt dedicate publicului larg, fiind greu de înțeles de cititorul nespecializat. Astfel, prin stilul folosit, cel al popularizării științifice, autorul a reușit să demonstreze contrariul, cartea sa fiind destinată publicului larg, nedistanțându-se, totodată, de acribia documentară specifică unui istoric autentic. Cel de-al doilea clișeu este referitor la ce anume s-ar mai putea aduce nou pe marginea unei teme de cercetare asupra căreia au fost scrise nenumărate cărți. Prin descoperirile documentare și de perspectivă istorică, autorul dovedește că un bun specialist poate aduce noutăți, oricât de bătătorit s-ar dovedi subiectul.

Doar un pamflet despre franchism

de Jose Miguel VIÑALS ARIÑO

Autorul cărții *Franquismo S.A.*, Antonio Maestre, este un cunoscut documentarist și jurnalist spaniol, care a devenit celebru în ultimii ani pentru aparițiile sale televizate în care critică politica de dreapta și susține politicile de stânga. Pe lângă această carte, a mai publicat în ultimii ani alte două volume: *Infames: El retroceso de España*, în 2020, despre personalitățile politice care au împiedicat dezvoltarea Spaniei, și *Los rotos. Las costuras abiertas de la clase obrera*, în 2022, despre condițiile actuale ale clasei muncitoare.

Cartea *Franquismo S.A.*¹ prezintă o serie de persoane importante din viața economică spaniolă care și-au văzut averile crescând pentru că s-au aliniat cu Franco în timpul războiului civil spaniol din 1936-1939. Ea este precedată de un studiu despre denazificarea germană, despăgubirile pe care companiile care au beneficiat de pe urma celui de-al Treilea Reich au trebuit să le predea victimelor lor, și de constatarea că acest proces nu

a avut loc în Spania la sfârșitul dictaturii lui Franco. Cele două părți sunt conectate prin descrierea companiilor germane cu sucursale în Spania, în care aceste sucursale au continuat să funcționeze și după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial.

Aș dori să încep cu elementele pozitive ale acestei cărți. Cartea a primit un premiu acordat de Partidul Socialist din Comunitatea Valenciană. Un premiu binemeritat

¹ Antonio Maestre, *El franquismo S.A.*, Madrid, Editorial AKAL, 2019.

Orice document care arată părți ale realității care sunt intenționat trecute cu vederea de-a lungul timpului este un document binevenit, deoarece sporește și îmbogățește contactul nostru cu realitatea. Cred sincer că în România ar trebui promovată cel puțin o carte despre îmbogățirea oamenilor din perioada comunistă, care au profitat de privilegiile lor după căderea acestui regim. În plus, referirea la denazificarea germană și cererea de despăgubiri mi se pare o cerere legitimă pentru care ar merita să se acționeze în justiție, pentru ca judecătorii din Spania sau Strasbourg să decidă dacă sunt sau nu în acord cu legea. În ceea ce privește elementele negative, acestea le depășesc cu mult pe primele, așa că le voi enumera.

Alegerea subiectului

Este adevărat că franchismul este o perioadă importantă din istoria Spaniei. Cu toate acestea, impresia pe care autorul încearcă

să ne-o dea, concentrându-se asupra acestei perioade, este că, colaborarea cu franchismul a fost practic singura cauză a îmbogățirii oamenilor despre care scrie. Această teorie este infirmată de datele pe care el însuși le furnizează. Multe dintre companiile la care se referă - Banco de Santander, Entrecanales, Huarte - existau deja înainte de epoca franchistă. Dezvoltarea lor economică nu se datorează neapărat dictaturii lui Franco, ci mai degrabă faptului că au știut să treacă prin acea perioadă istorică, contemporanizându-se, așa cum au făcut-o în cele anterioare. Același lucru este valabil și astăzi pentru cei care cumpără petrol din Arabia Saudită sau telefoane din China, două regimuri autoritare recunoscute. În Spania de astăzi, există multe critici la adresa acestei tendințe care se concentrează asupra regimului lui Franco, dispărut în urmă cu aproape cincizeci de ani, conectându-l direct cu prezentul, pentru a distra atenția de la alte probleme mai recente și mai actuale, cum ar fi crimele nerezolvate ale terorismului ETA, ai căror autori sunt încă în viață, sau diferitele încercări de destabilizare a țării, cum este cazul Cataloniei.

Structura

Cartea evidențiază, și este de apreciat, studiile de documentare ale autorului. Există o mare abundență de date utile pentru a susține ceea ce scrie. Totuși, când vine vorba de organizarea acestor date, lipsește o structură coerentă. Cartea are 13 părți, sau cel puțin 13 titluri numerotate. Acestea sunt: 1. Introducere; 2. De-naționalizare și de-franchizare; 3. Festin de vulture; 4. Gas Natural Fenosa; 5. Gazul Natural Fenosa; 6. Gazul de stat. De la OHL la ACS; 8. Băncile păzesc prada cruciadei; 9. Companiile petroliere ale lui Franco; 10. Companiile de transport maritim și epurarea bască; 11. Legăturile de sânge ale cavalerilor negri ai burgheziei andaluze; 12. Plățile lui Franco pentru dreptul de a jefui; 13. Statul tatălui său. La acestea adaugă un epilog, intitulat „I-au furat până și memoria”, și o coda. După cum se poate observa din titluri, cartea dă impresia unui conglomerat nestructurat, care nici măcar nu este unificat tematic. Pentru început, introducerea primește un număr, în timp ce epilogul și coda nu. În plus, separarea între primele două

titluri, foarte asemănătoare, nu este prea clară. În ceea ce privește capitolele următoare, primul titlu nu dezvăluie subiectul, iar cele de la 4 la 10 vorbesc despre întreprinderile care au profitat de pe urma dictaturii, în timp ce ultimele trei, de la 11 la 13, au un conținut incoerent și neclar, care s-ar putea rezuma la faptul că cei care au luptat de partea lui Franco au fost recompensați după război, ceea ce, deși iritant pentru autor, era perfect logic. În special secțiunea 12, care dă nume specifice de politicieni care au fost activi în acea perioadă și referirea la pierderile de afaceri din Cuba, care nu par a fi legate de Franco, sunt mai aproape de activismul politic decât de mărturia istorică. În fine, există rubrici cu multe subcapitole și altele în care nu există aproape deloc. În general, din punct de vedere structural, cartea dă impresia unei grămezi de date, deschisă, în care autorul ar putea adăuga sau extrage capitole sau subcapitole fără ca structura, sau lipsa de structură, să fie afectată.

Terminologie

Un alt element care reduce credibilitatea textului este folosirea terminologiei. În unele cazuri se folosește un limbaj mai puțin academic, probabil pentru a face lectura mai plăcută pentru public, dar în altele se folosesc termeni precum „sclavi” sau „genocid” care ar fi ușor de infirmat de orice istoric. Aceștia sunt termeni care nu se aplică la epoca lui Franco, iar termeni precum „muncă forțată” sau „represiune” ar fi mai potriviți. Sintagme precum „genocid cultural” depășesc chiar și terminologia istorică și intră direct în vocabularul vag al activismului politic.

Subiectivitate

Este adevărat că, în orice text istoric, autorul încearcă să-și apere punctul de vedere, ideile sale. Cu toate acestea, în cazul lui Antonio Maestre în această carte, ideologia sa nu este sugerată subtil prin intermediul datelor, ci apare excesiv de explicit, ceea ce scade credibilitatea a ceea ce scrie. Acest lucru se întâmplă chiar de la început, cu un citat radical în legătură cu un scriitor spaniol. „Un scriitor, dramaturg și

gânditor cu un talent cum puțini au fost în țara noastră. Și care a fost nevoit să rățăcească prin exil pentru ca valoarea imensă a operei sale să fie recunoscută. Gómez Arcos a fost jefuit de învingători de locul său în istoria literaturii spaniole; altora li s-a furat viața.”² Autorul pare să nu știe că mulți alți spanioli care au fost nevoiți să plece în exil după Războiul Civil au obținut un mare succes în ciuda faptului că nu au beneficiat de sprijinul regimului lui Franco și că au fost nevoiți să plece în exil, pur și simplu pentru că operele lor erau de mare calitate, indiferent de ideile lor politice și de situația lor de viață. Exemplele sunt nenumărate: Francisco Ayala, Luis Cernuda, Ramón J. Sender, Pedro Salinas, Max Aub, Rafael Alberti, Maria Zambrano. A da vina pe franchism pentru lipsa de succes a unui autor poate fi considerat fie naiv, fie rău intenționat și, în orice caz, un subiectivism care nu este foarte potrivit într-o carte care pretinde o anumită rigoare istorică.

Aș dori să apreciez faptul că el demontează legenda conform căreia materialele de construcție au fost deturnate din Valle de los Caídos către stadionul Santiago Bernabeu. Cu această excepție, cartea este plină de evenimente interpretate prin ideologia tendențioasă a unui comunist primitiv, unul care îl considera pe patron, pe proprietar, pe bogat, ca pe un exemplu maniheist al tuturor defectelor posibile, exploatator, lacom, inuman etc. Putem enumera câteva exemple. Fiica unui potentat este criticată pentru că avea în casă un aparat de cântar, iar dacă măcelarul îi dădea carne subponderală o returna, practică care la o persoană normală ar fi fost considerată de bun simț pentru cel care are mijloacele de a nu se lăsa înșelat. Într-un alt caz, un angajator este criticat pentru că a concediat muncitorii angajați pentru un șantier atunci când lucrarea a fost finalizată. Un altul critică un profesor universitar care mergea să țină cursuri într-un Bentley cu șofer. Altul este criticat pentru că a spus că muncitorii ar trebui să fie plătiți în funcție de performanțele lor. În toate aceste cazuri, acțiunile considerate reprobabile de către autor ar fi cel puțin respectabile, chiar dacă nu ar fi împărțite, de un cititor obiectiv. Aș vrea să mai

² *Ibidem*, p. 12.

adaug un citat, pentru că mi se pare foarte ilustrativ. „Cultura efortului nu este altceva decât o farsă pentru a împlânzi clasa muncitoare, un mit care nu se susține și care nu are nici cea mai mică dovadă empirică. O himeră care nu servește decât la atomizarea clasei muncitoare și la inculcarea unei false iluzii de progres, păstrând în același timp imaginea triumfătoare a celor care nu au știut decât să trăiască din moștenirea lor; de multe ori, pătată cu sânge.”³

În încercarea sa de a implanta un set de idei ca fiind negative, când acestea sunt negative doar pentru el, răstălmăcește realitatea pentru a se potrivi cu ideile sale preconceptuate. Exemplul prezentat al Florenței și al Regatului Unit, unde familiile bogate s-au menținut de-a lungul secolilor, este poate cel mai reprezentativ, pentru că ne permite un punct de plecare pentru a evidenția o eroare fundamentală inerentă comunismului, care se transmite astăzi prin intermediul partidelor politice de stânga. Comuniștii, socialiștii și anarhiștii considerau că, creșterea economică a celor bogați se face în detrimentul celor săraci, iar cu cât sunt mai bogați cei bogați, cu atât sunt mai săraci cei săraci, deoarece aceștia din urmă sunt jefuiți de ceea ce câștigă primii. Realitatea este foarte diferită. Tot ce trebuie să facem este să arătăm o imagine imparțială a istoriei. Dacă comparăm condițiile de viață ale oamenilor din paleolitic, când, în teorie, comunitățile practicau un sistem foarte asemănător cu comunismul, cu sistemele care au apărut mai târziu, putem vedea că a existat întotdeauna o îmbunătățire a condițiilor generale de viață. Este adevărat că unele practici, războaie de cucerire, sclavie, au provocat suferință unei părți a populației, dar, în general, ființele umane au evoluat și și-au îmbunătățit condițiile de viață. Concret, cu toate limitările sale, un muncitor din timpul revoluției industriale producea mai mult și, prin urmare, câștiga mai mult decât un țăran din secolele XVI-XVII-XVIII, care era supus în mod constant secetelor și inundațiilor, care provocau foamete devastatoare.

În legătură cu opera, autorul îi critică pe cei care, pe parcursul secolului al XIX-lea, s-au îmbogățit cu surse de energie, căi ferate, companii de

navigație și bănci. Adevărul este că Spania secolului XXI este mult mai bună decât cea din secolul al XIX-lea tocmai datorită dezvoltării acestor sectoare. Nu voi intra în subiectul băncilor, care este complex pentru o recenzie atât de scurtă, dar este clar că Spania avea nevoie de căi ferate, nave, drumuri și rețele de canalizare. Cazul specific al barajelor, care au fost construite pe vremea lui Franco, moment în care în toată lumea civilizată se construiau baraje pentru a furniza electricitate și alimentare cu apă, este semnificativă. Calitatea vieții întregii populații s-a îmbunătățit datorită lor, iar acest lucru este evident. Este adevărat că familiile care s-au ocupat de ea s-au îmbogățit, dar nu în detrimentul altora, ci datorită faptului că au creat un nou serviciu pentru populație. Faptul că bogăția acestor familii se perpetuează în timp este un element pozitiv, dacă și restul populației își îmbunătățește în același timp nivelul economic, iar acesta este cazul.

Numeroasele comentarii ale lui Antonio Maestre despre unii dintre membrii acestor familii, dedicați unor munci neproductive din punct de vedere material, cum ar fi arta, sunt irelevante pentru evoluția istorică și arată mai degrabă invidia unei persoane care nu s-a născut într-o familie bogată și nici nu a ales o carieră care să îl scoată din această situație precară. Poate că, dacă Antonio Maestre ar fi studiat Știința Telecomunicațiilor sau Inginerie Civilă nu am fi citit această carte, dar el și întreaga sa familie s-ar fi bucurat de o viață mai confortabilă. Dacă ar fi înființat o mică afacere, ar fi avut chiar copii care și-ar fi permis să se dedice unor activități neprofitabile, cum ar fi arta. Iar dacă urmașii săi ar fi continuat cu o astfel de afacere, ar fi existat ceea ce există în multe familii din Europa, care s-au îmbogățit în timp.

În concluzie, această carte, care ar fi putut fi un document util pentru a corecta, sau cel puțin a prezenta situații reprobabile din istoria Spaniei secolului XX, devine un pamflet care își pierde capacitatea de a convinge.

³*Ibidem*, p. 194.

Despre suflet, lumea de apoi și alte credințe

de Nicoleta MUȘAT

În linia clasică a studiilor de folclor, volumul lui Nicolae Hurduzeu, *Călăuzirea sufletului în lumea de apoi în satele de pe vale râului Timiș (jud. Caraș-Severin)*, apărut la editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I” în 2024, aduce o contribuție notabilă studiilor tanatologice. Rezultat în urma unei cercetări de teren începute în 2015, textul pornește de la o bază de date consistentă, dat fiind numărul informatorilor – 39 am numărat în addenda.

Materialul obținut e organizat de autor după un model instituit în folcloristica românească prin studiul de referință al lui Simion Florea Marian, de la finalul secolului XIX, la care și face trimitere, nu de puține ori. Intuiesc că munca de teren a dus la un material mai degrabă eteroclit pe care autorul îl ordonează în teme care fac ușor de parcurs riturile pre-liminale și post-liminale din localitățile de pe valea Timișului. *Semnele morții, Imaginea morții, Credința în destin, în ursitori, Pregătirea omului bătrân pentru moarte* (cu nenumărate și detaliate descrieri), respectiv *Concluziile* curg una din alta. În dialog permanent cu practicile Antichității greco-romane, studiul de față se reclamă (voit sau nu), din nou, din școala clasică de care aminteam. Riturile funerare, complexe, care agregă întreaga comunitate, trimit și la celelalte rituri de trecere marcante, așa cum au fost ele stabilite și descrise de A. Van Gennep, cu peste un secol în urmă. Descrierile etnografice aduc un plus de informație arhivelor deja existente pe tema vizată, iar intervenția minimală a autorului face ca cititorul să aibă acces nemijlocit la detaliile oferite de informatori. Majoritatea sunt femei, ceea ce pare a confirma un tip de specializare de gen, chiar dacă aceasta poate fi o aparență. Scris și în manieră didactică, prin organizarea de care aminteam, textul e util deopotrivă specialiștilor, cât și tinerilor novici.

Volumul¹ se construiește pe două paliere: discurs și acțiune în relație cu tema morții. Ce se spune, dar mai ales ce se face atunci când comunitatea se află în proximitatea acesteia. Și palierele temporale îmi par a fi două: Anti-

chitatea (de care aminteam, prezintă prin trimiteri la mitologia greco-romană, la Hesiod sau Vergiliu, la zei specializați în gestionarea morții și a târâmului ei), respectiv un fel de *illo tempore* local: *năince*. Un trecut care, totuși, nu trece, așa cum se spune, și care se relevă nu doar prin ce se povestește despre el, ci și prin ce se face, ca o formă de reactualizare permanentă a acestuia. Cadrele tradiționale pare că au rămas neschimbate, doar

¹ Nicolae Hurduzeu, *Călăuzirea sufletului în lumea de apoi în satele de pe valea râului Timiș (jud. Caraș-*

Severin), Brăila, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2024.

specificul local, dat de multe variații (probabil contextuale, semn al adaptării la o situație anume), fac diferențe între satele investigate. Punând în relație nașterea cu moartea și circularitatea legăturii lor, autorul trimite la formele sofisticate prin care sunt îmbunătățite Ursitoarele în primele zile. „În Bucovina se pun pe masă trei pahare cu lapte, apă, suc, cu trei flori diferite, trei colaci, trei cântuțe [...]. În Ilova se pune o farfurie, o lingură, un parfum, suc, lână de oaie spălată [...]. În Armeniș să făceau turce dâncă făină de cucurudz, miere [...], zahăr [...], sare [...]”² Darul Ursitoarelor capătă specific regional (cucurudz), dar și specific temporal actual (suc), acestea fiind mărci ale capacității adaptative ale unor figuri importante în imaginarul destinal. Ce transcende specificul local este relația de dar și contra-dar stabilită cu aceste ființe importante pentru trasarea cursului vieții.

Necesitatea de aducere la zi a informațiilor legate de teme clasice este unul dintre dezideratele etnologiei. Să le culegem pâ-

nă nu se pierd și/sau modernizează, deși, în relație cu marea și grava temă a morții, inserțiile modernității par mai degrabă subtile, dar sunt prezente. Cum apare moartea? Dar mai ales care sunt atitudinile individuale și comunitare în fața ei? Moartea e adaptabilă lumii în care trăim, vedem acest lucru din semnele prevestitoare: se sparge becul, pocnește televizorul. Oamenii nu mai trăiesc într-o lume neconectată, neelectrificată, deci Moartea însăși se adaptează. Moartea e gravă, produce îngrijorare și măsuri de prevenție, dar produce și coeziune. Și nu în cele din urmă produce lirică, ce uneori e la limita depreciației: „Au, că ai fost muiere cumince/ Da’ n-ai fost nici dă fân, nici dă război/ Ai fost și tu, p-aci pântră noi!”³. Comunitatea oferă o concluzie și un loc final individului, adică îl rânduiește și după moarte, așa cum, mai mult ca sigur, l-a rânduit și în viață. *Călăuzirea sufletului...* este despre rânduiele trecute și prezente, despre o lume care este și nu este cu noi și care se reactivează în marile treceri.

O nouă perspectivă asupra identității românilor

de Bogdan STĂNESCU

Ce se poate spune despre identitatea românilor, din perspectiva istoriei genetice, despre care se intuiește mai puțin? Autorul Mihai G. Netea dorește prin cartea sa să evidențieze influența nebanuită a geneticii asupra evoluției identitare a individului, prin argumente susținute, creionând astfel o perspectivă științifică inedită asupra geneticii în raport cu identitatea, în cazul acesta, a românilor.

„*Încă o istorie a românilor*”, am fi tentați să spunem cu superficialitate atunci când, cotrobăind printre rafturile librăriilor (chiar și a celor virtuale), dăm peste cartea lui Mihai G. Netea, *O istorie genetică (incompletă) a românilor*. Catalogând astfel, vom comite, însă, o nedreptate. E drept, o astfel de etichetare injustă ar putea fi cauzată și de faptul că numele autorului nu produce vreun efect asupra publicului larg. Știți bine că, din păcate, oamenii de știință nu se bucură de vizibilitate în spațiul public. Nu e tocmai ieșit din comun faptul că notorietatea acestora este înscrisă,

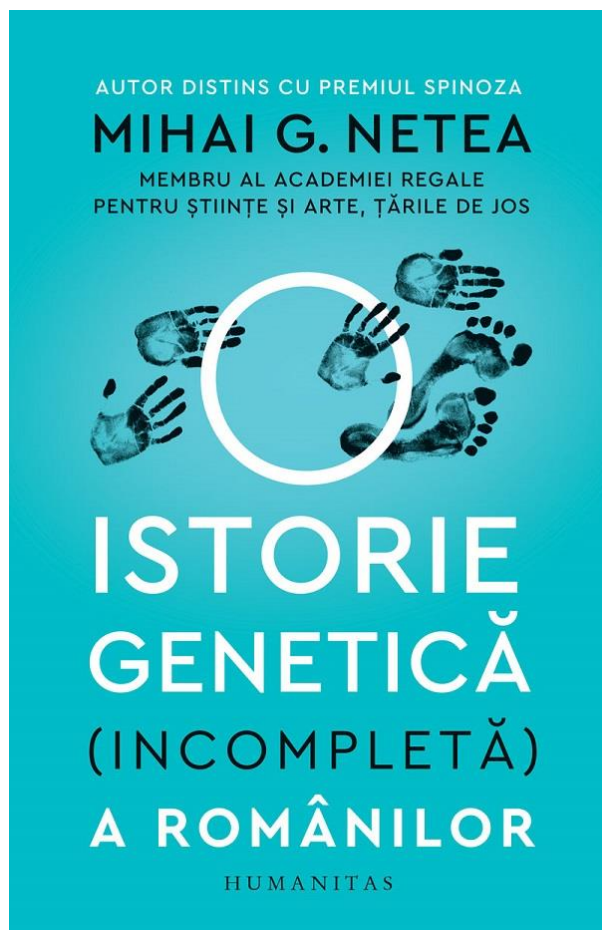
pentru a folosi o analogie cu o știință exactă, în cercul specializării fiecăruia; metehne, de-ale societății (post)moderne.

Dacă, însă, vom citi cu atenție titlul, atunci cu siguranță vom trece peste toate aceste idei preconceptuate și vom deveni curioși. Privit dintr-un alt unghi, volumul va face saltul rapid de la „*încă o istorie a românilor*”, la „*o nouă perspectivă în studiul istoriei românilor*”! De fapt, după cum reiese și din titlu, cartea lui Mihai G. Netea este un studiu transdisciplinar, prin care autorul a adus la suprafață încă o fațetă a identității

² *Ibidem*, p. 39.

³ *Ibidem*, p. 81.

poporului român. Putem cădea ușor în capcana întinsă de propriile noastre prejudecăți, atunci când nu cunoaștem mai nimic despre autor. Bunăoară, așa se poate întâmpla și în cazul de față, căci numele celui care semnează nu spune, sau cel puțin nu spunea înainte de lansarea acestui volum, mai nimic majorității cititorilor din țară. Mihai G. Netea s-a născut în anul 1968 și a studiat medicina la Cluj-Napoca. În urmă cu trei decenii a plecat în Olanda pentru a se specializa în medicină internă și boli infecțioase. Acolo a obținut, în 1998, un doctorat în imunologie, la Universitatea Radbound, din Nijmegen. În 2016 i-a fost decernat premiul Spinoza, cea mai înaltă distincție științifică din „Țara lălelelor”. În prezent, conduce Divizia de medicină experimentală a Departamentului de Medicină Internă, Centrul Medical al Universității din Nijmegen. Totodată, este membru al Academiei Regale de Știință din Țările de Jos. Tocmai această

din urmă calitate, de membru al Academiei batave, însoțește numele autorului pe copertă. Este, după cum putem deduce, garanția pe care ne-o oferă editura Humanitas că demersul cuprins între cele două coperte este unul științific. Probabil, editorul a considerat că sublinierea acestui detaliu din bogatul curriculum vitae al semnatarului ca fiind necesară, pentru o validare în spațiul public.

O premieră istoriografică

„Prima carte care încearcă să descrie originea poporului român”, după cum conchide și autorul, reprezintă o premieră în istoriografia românească. Dar, în ceea ce privește această abordare transdisciplinară, aflată la intersecția istoriei cu genetica, se poate afirma că lucrarea lui Mihai G. Netea se încadrează în noile tendințe apărute la nivel internațional. Spre exemplu, tot în anul 2022, geneticianul Jennifer Raff a publicat în Statele Unite volumul „*Origin. A genetic history of the Americas*”. „Pentru cine a fost scrisă această carte?” E o întrebare pe care însuși autorul și-a adresat-o în introducere și la care tot el a formulat un răspuns: „Pentru toți dintre noi care suntem curioși să știm de unde am venit, cine ne-a influențat de-a lungul istoriei și care sunt relațiile noastre de «rudenie» cu celelalte popoare din jurul nostru. Am încercat să mă adresez atât cercetătorilor români interesați de genetica populației, istoricilor care doresc să includă aceste date în studiile lor, cât și publicului larg”. Interesant în acest fragment este că, pe lângă faptul că aflăm cui îi e adresată lucrarea, autorul ne dezvăluie și felul în care a gândit studiul său. Chiar dacă încercarea e una egocentrică, precum toate istoriile care se ocupă de un popor, există totuși o permanentă raportare la ceilalți. Faptul certifică ideea că Mihai G. Netea este un om de știință onest. Iar cercetarea sa se poate astfel utiliza ca sursă veridică de documentare a unor viitoare studii, constituindu-se într-o valoroasă resursă bibliografică.

Dar un demers precum acesta, o căutare a unei alte fațete a identității poporului român, chiar dacă e făcut cu rigoare științifică, poate naște dezbateri aprinse în spațiul public. Mai ales că studiul se îndreaptă către o cu totul altă direcție decât cea deja definită.

Conform dicționarului, numim popor acea comunitate umană care vorbește aceeași limbă, are aceeași cultură și locuiește pe același teritoriu. Ei bine, cercetarea medicului român stabilit în Țările de Jos analizează bagajul genetic a „*ceea ce considerăm noi acum ca fiind poporul român*”! Și, chiar dacă autorul își ia asemenea precauții precum cea din afirmația precedentă sau precum cea din titlu, cei care îmbrățișează ideologiile naționaliste, ce ne-au rămas în societatea de astăzi ca un reziduu al defunctului regim comunist, ar putea contesta, desigur, fără argumente solide, cercetarea. Căci Mihai G. Netea nu ne propune un mit al excepționalismului românesc, ci mai degrabă o integrare firească, necontaminată de ideologii, precum romantismul secolului al XIX-lea, a românilor în diversitatea europeană. Iar concluziile sunt solide, căci genetica e o știință exactă, nu-i o disciplină care să lase loc pentru interpretări. „*Limbaajul, cultura și obiceiurile sunt doar hainele care îmbracă intelectul fiecăruia dintre noi, care este construit pe reguli stricte de genetică*”, concluzionează autorul, nedorindu-și prin această afirmație să redefiniească conceptul de popor, ci mai degrabă să întregască o imagine.

Un subiect care ne preocupă

Tema abordată, istoria poporului român prin prisma geneticii, este, în egală măsură, una care stârnește curiozitatea și, totodată, una care ne preocupă pe toți. Fie că suntem specialiști într-ale geneticii sau într-ale istoriei, fie că ne încadrăm în ceea ce generic numim publicul larg, neavizat, cu toții vrem să aflăm cât mai multe detalii despre originea noastră. Și, fiindcă are în vedere de la bun început că printre cei care vor lectura cartea se vor afla și cititori fără o pregătire științifică, autorul folosește un limbaj accesibil, fără prea mulți termeni tehnici și cu referințe în general cunoscute. Motiv pentru care povestea e una cursivă, ritmul în care e parcursă fiind alert.

Așa cum era de așteptat încă după titlu, *O istorie genetică (incompletă) a românilor* reprezintă o lucrare de sinteză, în care istoria poporului român este însoțită de informațiile noi

pe care studiile genetice le-au furnizat în ultimii ani. Acest lucru înseamnă că, prin noua abordare, unele teorii legate de studiul istoriei noastre naționale sunt infirmate. Bineînțeles, cele mai multe dintre ele, însă, sunt confirmate și de cercetările din domeniul geneticii. Cât despre alegerea lui Mihai G. Netea, de a prezenta „*o istorie fără regi și războaie*”, putem spune că a venit natural, fiind una firească ținând cont de subiect. Nu tratează o istorie politică: „*nu am vorbit de state în sensul politic al cuvântului*”. Firul narativ urmărește mai ales migrațiile populațiilor și transformările apărute în societate în urma acestora, concentrându-se mai puțin asupra personajelor sau asupra istoriei evenimentiale.

In altă ordine de idei, tema acestei cărți a stârniț mereu, nu doar multe dezbateri, ci și curiozitatea tuturor. Oamenii sunt dornici să își afle originile, căci apartenența la o cultură sau alta, la o națiune sau alta, la o familie sau alta, ne oferă o anumită siguranță emoțională. Prin urmare, suntem încurajați spre astfel de demersuri încă din clasele primare, când suntem îndrumați să ne alcătuim un arbore genealogic. De altfel, o activitatea pe placul nostru, al tuturor. Ei bine, și cartea aceasta face același lucru, construiește un arbore genealogic, doar că o face la o altă scară. Și nu la un nivel individual, ci colectiv.

De unde venim și cine suntem?

Intre cele două întrebări își construiește Mihai G. Netea întreaga carte, inițiind o călătorie prin întreaga istorie a poporului român. Însă nu suntem lăsați să bâjbâim. Avem parte de un tur ghidat, căci academicianul din Țările de Jos ne călăuzește fiecare pas. În primul capitol, ce se constituie de fapt într-un argument, acesta pornește la drum explicându-ne de ce ținem în mâini lucrarea sa: „*Suntem fascinați de misterul unei întrebări foarte simple: De unde venim?*”. Pe când ultimul capitol, cel de-al 13-lea, intitulat *Cine suntem noi, românii, și cum ne vom schimba în viitor?*, încheie bucla, concluziile fiind trase cu privirea ațintită și spre viitor.

Inainte de a porni în călătoria prin istoria românilor, autorul ne înmânează și o cheie, cu ajutorul căreia să putem descifra informațiile ce

urmează să le primim. Chiar dacă nu folosește un limbaj de specialitate, e nevoie, totuși, ca anumiți termeni să fie de la început bine definiți, iar anumite noțiuni să fie explicate. Capitolul despre *Introducerea în genetica populației* e cât se poate de util, căci autorul ne explică, printre altele, ce reprezintă ADN-ul, dar o face într-un mod didactic, folosindu-se de diverse analogii. Tot în sprijinul publicului larg sunt și concluziile cu care se încheie fiecare capitol, informațiile principale fiind sintetizate în câteva propoziții. În ceea ce privește latura istorică, studiul este mai amplu pentru perioada preistorică. Cum e și logic, de altfel, dacă stăm să ne gândim că prima epocă înglobează câteva milioane de ani din istoria omenirii, în timp ce următoarele se condensează în aproximativ două milenii. Astfel că, din punct de vedere genetic, impactul mai mare asupra identității românilor (dar și asupra celorlalte popoare) l-a avut preistoria. Încă din Epoca Bronzului structura genetică a locuitorilor de pe teritoriul României de azi e apropiată de cea a românilor moderni! În celelalte perioade de timp, putem vorbi mai degrabă despre formarea unor identități culturale.

Ca un argument în plus, în studiul preistoriei, istoricii nu au izvoare scrise, astfel că sunt nevoiți să apeleze la alte discipline pentru a interpreta urmele lăsate de oameni. În consecință, transdisciplinaritatea este, în acest gen de cercetare, necesară. Iar dintre toate disciplinele care pot contribui la recuperarea informațiilor legate de trecutul nostru, poate cea mai îndreptățită să-și expună rezultatele este genetica, căci studiază informațiile pe care le-am înmagazinat în timp chiar înăuntrul nostru. De fapt, am putea spune că genetica reprezintă pentru istoric tot un izvor scris, numai că e scris într-un cod ce are nevoie pentru a fi descifrat de un translator, în cazul de față de un genetician!

„Să integrăm ceea ce suntem cu ceea ce simțim”

Așadar, lucrarea *O istorie (incompletă) a românilor* este o premieră istoriografică, cu un subiect ce ne preocupă pe toți, scrisă

de către un medic, în plus și academician în Țările de Jos! Și chiar dacă lucrurile par, la o primă vedere (superficială, după cum am mai spus), amalgamate, cu siguranță că ele se vor limpezi după lecturarea volumului apărut la editura Humanitas în anul 2022.¹ Fiecare capitol caută să ofere lămuriri la niște teme la care altfel poate că nu ați fi reflectat niciodată. Dar, cu siguranță, veți fi interesați să aflați răspunsuri la întrebări precum: *avem vreo moștenire genetică de la oamenii de Neanderthal, în ce măsură primii oameni care au ajuns în regiunea danubiano-carpatico-pontică sunt strămoșii românilor; de ce ne identificăm cu dacii și romanii și nu cu alte triburi ce au trecut pe aici, suntem noi latini doar în suflet sau și în sânge (ADN), în ce măsură ne-au influențat din punct de vedere genetic migratorii?* Dar, poate cea mai importantă întrebare la care cartea încearcă să răspundă e *Cine suntem noi, românii?*

Răspunsuri au tot venit, sub formă de istorii ale românilor, încă de pe vremea cronicarilor moldoveni și a Școlii Ardelene. Dar nici aceștia și nici, mai târziu, romanticii secolului al XIX-lea sau reprezentanții școlii critice de la începutul veacului XX nu au redactat o sinteză cu atâta prudență, lăsând spațiu pentru eventuale adăugiri ulterioare. Mihai G. Netea își ia această precauție, strecurând încă din titlu o mică paranteză: *o istorie (incompletă)!* Firește, am putea zice, căci tocmai asta face și autorul. Vine cu o adăugire și ne oferă încă o fațetă a identității de român. Fără, însă, a le înlătura pe celelalte, căci întrebarea „*Cine suntem noi, românii?*”, poate avea simultan mai multe răspunsuri corecte. Cel mai ușor de dat e chiar răspunsul oferit de genetică, căci pe acesta îl purtăm dinăuntrul nostru, în ADN. Nu ne putem dezice de el! Concluzia îi aparține lui Mihai G. Netea, căci, din punctul meu de vedere, autorul a reușit ce și-a propus: „*Scopul acestei cărți este de a ne permite să ne cunoaștem mai bine pe noi înșine. Să integrăm ceea ce suntem cu ceea ce simțim*”.

¹ Mihai G. Netea, *O istorie genetică (incompletă) a românilor*, București, Humanitas, 2022.

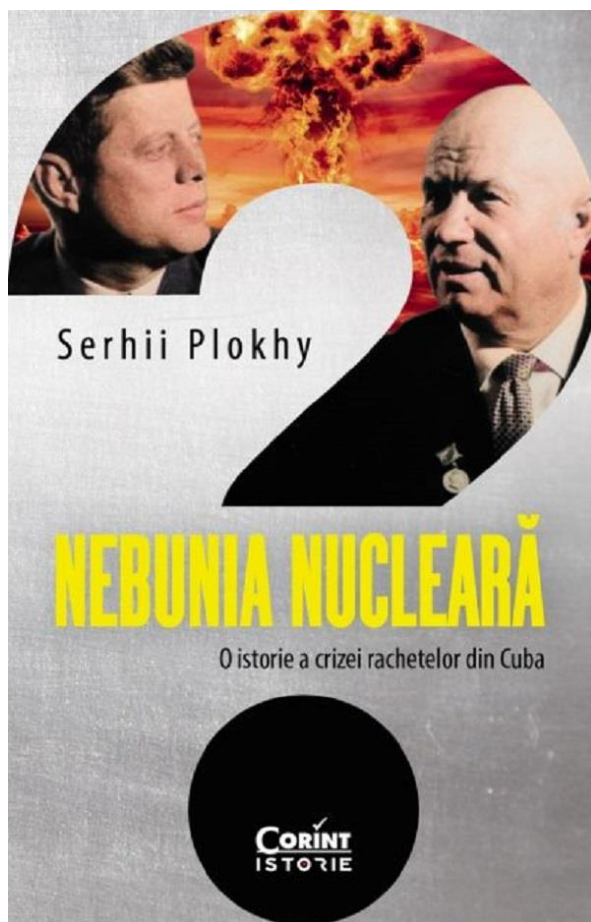
O nouă analiză a crizei rachetelor din Cuba

de Noemi SBURLEA

Serhii Plokhy este un istoric și autor de origine ucraineană, născut pe 23 mai 1957. Este cunoscut pentru contribuțiile sale semnificative în domeniul istoriei, cu accent pe istoria Europei de Est și a Uniunii Sovietice. Plokhy a obținut recunoaștere și apreciere pentru lucrările sale bine documentate și analitice, care aduc în prim-plan evenimente cruciale și personalități cheie din istoria modernă. Profesorul Plokhy a ocupat diverse poziții academice de prestigiu, inclusiv la Universitatea Harvard, unde este directorul Programului de Studii Ucrainene la Institutul de Cercetare a Europei de Est. Lucrările sale au adus la lumină momente cheie din istorie, precum accidentul de la Cernobil și evenimentele care au dus la prăbușirea Uniunii Sovietice.

Principalul merit al operei literare *Nebunia nucleară. O istorie a crizei rachetelor din Cuba*¹ constă în capacitatea autorului de a colecta perspectivele atât din Statele Unite, cât și din Uniunea Sovietică. Numeroase publicații se concentrează asupra punctului de vedere american, neglijând, fără să vrea, drama și deliberările complicate care s-au desfășurat în sfera sovietică. Această carte oferă o relatare cuprinzătoare și meticuloasă a evenimentelor care au precedat, au avut loc în timpul și după perioada principală descrisă de autor. Serhii Plokhy se străduiește să prezinte o narațiune judicioasă, alocând o mare parte a scrierii atât punctului de vedere rusesc, cât și celui cubanez. Textul nu numai că cercetează pe larg viețile lui Nikita Hrușcirov, Fidel Castro și John F. Kennedy, dar cuprinde și informații de la persoane aflate în imediata apropiere a acestor trei lideri, alături de diverși alți participanți ai epocii, fiecare dintre ei contribuind în diverse calități.

Cartea începe cu John Fitzgerald Kennedy, ales președinte în 1961, care a venit la conducere cu un optimism juvenil, punând accentul pe o viziune a unei noi Americi bazată pe libertate și conducere morală. El a căutat să transforme retorica pozitivă în acțiuni semnificative, promițând să formeze alianțe pentru a combate sărăcia în țările din America Latină. Conflictul cubanez din 1898 a avut ca scop protejarea independenței națiunilor din America Latină și extinderea granițelor americane, avându-l

drept aliat de încredere pe generalul Fulgencio Batista. Frații Castro au inițiat o revoluție în 1956, găsind refugiu în munții Sierra Maestra. Perioada

¹ Serhii Plokhy, *Nebunia nucleară. O istorie a crizelor rachetelor din Cuba*, București, Corint, 2022.

de după revoluție a cunoscut o creștere inițială a investițiilor americane sub conducerea lui Castro, dar reformele agrare au tensionat relațiile dintre SUA și Cuba. Kennedy s-a confruntat cu provocări atunci când a luat o decizie cu privire la invazia planificată de CIA în Cuba în 1961, fiind prins între prevenirea răspândirii comunismului și îmbunătățirea relațiilor dintre SUA și Uniunea Sovietică.

Opt bombardiere B-26 efectuează un raid asupra aerodromurilor cubaneze, cu scopul de a distruge forțele aeriene ale lui Castro. Invasia ulterioară din Golful Porcilor, la 16 aprilie 1961, s-a confruntat cu probleme legate de secretizare, iar Kennedy, la 17 aprilie, a refuzat să ofere sprijin aerian forțelor de invazie aflate în dificultate. Invasia s-a transformat într-un dezastru pentru Kennedy și într-o victorie pentru Castro.

Concentrarea inițială a lui Kennedy asupra unui decalaj de rachete cu Uniunea Sovietică în 1960 l-a ajutat să câștige alegerile prezidențiale. În iunie 1961, Hrușciov a propus discuții despre Laos, dezarmarea nucleară și Berlinul de Vest în timpul unei întâlniri cu Kennedy. Tensiunile legate de Berlin au escaladat, Hrușciov cerând un tratat care să acorde Germaniei de Est controlul asupra accesului la Berlinul de Vest.

Kennedy, care se confrunta cu probleme de sănătate și cu teama de război nuclear, a reacționat, pregătindu-se public pentru război, solicitând creșterea cheltuielilor pentru apărare și mai mulți recruți. Hrușciov, lipsit de scrupule, a construit în cele din urmă Zidul Berlinului în august 1961, determinându-l pe Kennedy să întărească garnizoana americană din Berlinul de Vest cu 1.500 de soldați. Criza Berlinului s-a încheiat la 28 octombrie 1961, ambele părți retrăgându-și tancurile. Construcția Zidului Berlinului, percepută ca un pas spre război, a marcat rezolvarea crizei.

In octombrie 1961, când Nikita Hrușciov a preluat conducerea comunismului mondial, tensiunile au crescut la Checkpoint Charlie din Berlin. În același timp, o explozie nucleară sovietică semnificativă a avut loc în Oceanul Arctic. Noua conducere a Uniunii Sovietice s-a confruntat cu provocări, în special din partea lui Zhou Enlai și a guvernului comunist chinez. La sfârșitul anului

1961, Fidel Castro s-a declarat marxist-leninist, transformând Cuba într-o țară socialistă și căutând arme. Sancțiunile economice impuse de președintele Kennedy în 1962 au dus la penurie de alimente în Cuba, forțând raționalizarea. Ca răspuns la cererea lui Castro, Uniunea Sovietică a accelerat livrarea de rachete antiaeriene, a oferit noi armamente și a iertat datoria Cubei. Confruntat cu o criză de politică externă, Hrușciov a decis să trimită rachete în Cuba pentru a rezolva problema lipsei de rachete.

Criza rachetelor cubaneze a atins un punct critic în mai 1962, când propunerea lui Hrușciov a fost acceptată. Forțele sovietice din Cuba au primit sarcina de a proteja regimentele de rachete, iar planurile au fost făcute pentru expedierea rachetelor în iulie 1962. În ciuda provocărilor, Uniunea Sovietică a mers mai departe cu trimiterea rachetelor în Cuba, cu scopul de a descuraja un atac american. Conducerea cubaneză a fost de acord cu trimiterea, iar pregătirile au continuat în ciuda dificultăților legate de infrastructura cubaneză. Rachetele antiaeriene au fost trimise înaintea focoarelor nucleare, iar Uniunea Sovietică a livrat arme și muniții în Cuba.

Criza rachetelor cubaneze a pornit de la o estimare a serviciilor de informații ale CIA, potrivit căreia sovieticii ar fi furnizat arme defensive Cubei. Cu toate acestea, în august, un program de radio cubanez cu sediul la Miami a anunțat că patru mii de soldați sovietici au debarcat în Cuba în luna iulie, semnaland o schimbare semnificativă în ceea ce privește percepția capacităților militare și a intențiilor Uniunii Sovietice în regiune. În mod evident, atât Kennedy, cât și Hrușciov au nutrit temeri în ceea ce privește spectrul războiului nuclear, amintindu-și rezultatele dăunătoare ale utilizării armelor nucleare în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

Incepând cu Golful Porcilor și cu ridicarea Zidului Berlinului, povestirea prezintă ulterior angajamentul lui Hrușciov de a ajuta Cuba din partea Uniunii Sovietice. Devine evident modul în care Hrușciov l-a perceput inițial pe Kennedy, ca tânăr, neexperimentat și slab. În 1962, Kennedy nu a întruchipat eroul tragic care a devenit mai târziu în relatările istorice. Lipsit de experiență și con-

fruntat cu o umilință privind Cuba cu un an înainte, odată cu dezastrul în vaziei din Golful Porcilor, avea puține succese interne în palmares. Chiar și în rândul susținătorilor săi, exista sentimentul că ar putea fi depășit de situație. În schimb, Hrușciiov, cu 23 de ani mai în vârstă decât el, a adus o bogată experiență, după ce, anterior, veghease Ucraina în calitate de președinte al Partidului Comunist local, în timp ce Kennedy era încă la Harvard.

Pe măsură ce criza se derulează, Ploky ghidează cu pricepere cititorul prin întâlniri cruciale, dezvăluind complexitatea proceselor decizionale într-un moment în care lumea se afla pe marginea prăpastiei unei calamități. Această narațiune curprinde o cronică captivantă a perioadei, subliniată de un mesaj pertinent pentru liderii politici contemporani. Obiectivitatea sa o depășește pe cea a multor lucrări contemporane. Trebuie să recunoaștem: evaluarea crizei rachetelor cubaneze doar prin prisma cărții *Treisprezece zile*² pare un instinct pentru cititorii pasionați de această parte a istoriei, însă prejudecata inerentă este infundabilă. Predispoziția lui Serhii Ploky ca istoric specializat în istoria europeană servește drept avantaj în acest context.

In cartea sa, Serhii Ploky oferă o perspectivă globală asupra crizei. El explorează procesul complex de luare a deciziilor în care au fost implicați lideri precum John Kennedy, Nikita Hrușciiov și Fidel Castro, precum și comandanții lor de pe teren. Ploky descrie în mod viu cum JFK este manipulat de Hrușciiov, cum Castro sfidează URSS și ia în considerare asocierea cu China, cum trupele sovietice din Cuba încearcă să ascundă instalațiile nucleare, precum și momentele tensionate pe mare care aproape au dus la lansarea armelor nucleare de către un submarin sovietic. De asemenea, spre final,

se cade și un scurt comentariu privind lizibilitatea publicației. Ploky se distinge ca un scriitor competent. Narațiunea transcende domeniul prozei analitice seci, adoptând aspectul unei narațiuni documentare convingătoare. Ea captivează atenția cititorului până la concluzie, poate chiar dincolo de acest moment, pentru cei profund interesați de subiect.

Totuși, cartea are câteva puncte negative. În primul rând, Ploky exagerează importanța crizei rachetelor din prezent. Deși rachetele nucleare au fost necesare în trecut, după cum recunoaște și autorul nostru, acestea au devenit mai puțin cruciale în ultimii 25 de ani, fiind utilizate doar ca amenințări, fără nicio intenție de a se trece la fapte.

Un alt lucru de menționat este că harta atașată cărții, cu amplasamentele rachetelor cubaneze, ar fi putut descrie mai în detaliu instalațiile de rachete nucleare ale sovieticilor. Mai mult, Ploky exagerează noutatea descoperirilor sale; utilizarea de noi surse, în principal înregistrări KGB; adaugă detalii, dar nu schimbă în mod semnificativ înțelegerea noastră de bază a evenimentului, având deja sute de articole și lucrări realizate cu privire la acest subiect.

In încheiere, fie că nu știți nimic despre criza rachetelor cubaneze, fie că aveți cunoștințe vaste despre aceasta și subiectul vă pasionează, veți aprecia oricum cartea lui Serhii Ploky. În abordarea sa, avem parte atât de o viziune amplă, de ansamblu, cât și de un prim-plan al indivizilor implicați ca factori de decizie, adepți ai ordinelor și pionieri. Iar narațiunea este atât de interesantă, că uneori îți este greu să crezi că ceea ce citești este istorie și nu ficțiune.

² Robert F. Kennedy, *Thirteen Days: A Memoir of the Cuban Missile Crisis*, New York, W. W. Norton & Company, 1999.

Istorie și film. Pâine și circ

de Darius GAL

Autoarea Mihaela Grancea ocupă funcția de profesor universitar doctor la Facultatea de Istorie și Patrimoniu din cadrul Universității „Lucian Blaga” din Sibiu. Este implicată activ în diverse ramuri ale istoriei mentalităților colective, istoriografiei, istoriei culturale (secolele XVIII-XIX), istoriei orale și istoriei recente. Are un parcurs profesional complex, remarcându-se printr-o bogată activitate publicistică. Menționăm aici câteva dintre cărțile publicate de autoare: *O istorie a istoriografiei universale și românești* (Sibiu: Techno Media, 2009), *Trecutul de astăzi: tradiție și inovație în cultura română* (Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2009), *Reprezentări ale morții în România epocii comuniste: trei studii de antropologie funerară* (Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2007). Ultima carte apărută este *Istorie și film. Studii de istorie culturală*, carte ce va face și obiectul acestei recenzii.¹

Cercetarea interacțiunii dintre istorie și film dezvăluie o călătorie captivantă în care trecutul prinde viață pe ecranul cinematografic. Această interacțiune dinamică între două domenii separate, dar interconectate, oferă o poartă de acces pentru a înțelege și a experimenta narațiunile istorice într-o manieră distinctă din punct de vedere vizual. Pe măsură ce realizatorii de film creează narațiuni prin lentila timpului, ei își asumă atât rolul de povestitori, cât și de interpreți, prezentând evenimente istorice, personalități și transformări culturale printr-o perspectivă creativă. De la povești grandioase, care românează epoci trecute, la portrete nuanțate care pun la îndoială relațiile istorice stabilite, relația dintre istorie și film declanșează o conversație profundă, oferind publicului un cadru pentru a explora, a pune la îndoială și a se implica în complexa diversitate a istoriei umane. Prin această explorare, investigăm modul în care cinematograful apare nu doar ca un mijloc de povestire, ci și ca un mediu puternic de formare a memoriei colective și de înțelegere a complexității lumii care ne-a precedat. Prin integrarea divertismentului, a competenței tehnice și a valorilor educaționale și formative, filmul a evoluat în „arta capitală a

secolului XX” și a devenit o lentilă principală prin care oamenii percep și experimentează realitatea. Acesta a depășit influența captivantă a literaturii de ficțiune în virtutea capacității sale de a reproduce și de a utiliza diverse calități artistice. Puterea de sugestie a cinematografiei, caracterizată de elementele sale poetice și mitice, provine din amalgamarea unor forme culturale fundamentale, precum cultura populară și literatura de ficțiune, precum și expresii teatrale, conflicte și competiții.

Bogăția instrumentelor de narațiune cinematografică, care definesc adesea genul și abordarea estetică, contribuie la puterea unică a filmelor. Fie că este vorba de filme ale memoriei, de piese autobiografice, de opere structurate în jurul unor cronologii subiective, precum jurnale intime sau filme analitice cu elemente psihologice care amintesc de *thrillere*, fiecare contribuie la peisajul divers al expresiei cinematografice. De asemenea, filmele acoperă genuri diverse precum romantismul, aventura, acțiunea și istoricul, prezentând uneori forme hibride paradoxale, care îmbină elemente din produse culturale diferite. Aceste trăsături distinctive au poziționat cinematograful ca o forță culturală semnificativă, în

¹ Mihaela Grancea, *Istorie și film. Studii de istorie culturală*, Cluj-Napoca, Argonaut, 2021.

special în sistemele totalitare, unde și-a asumat un rol central ca segment determinant al culturii. În astfel de contexte, cinematograful s-a transformat dintr-o formă de ideologie, într-un efort cultural organizat, finanțat și orientat programatic, în mod meticolos, în funcție de obiectivele sistemului. A devenit cel mai puternic element al pedagogiei politice și culturale.

Rolul istoriografiei în influențarea narațiunilor prezentate în filmele istorice este esențial. Istoricii, ghidați de rigorile vremii și agendele lor, interpretează trecutul prin diferite filtre. Aceste interpretări servesc frecvent drept bază pentru scenariile și poveștile filmelor istorice. Cu toate acestea, realizatorii de filme au posibilitatea de a decide selectiv ce interpretări istorice vor fi prezentate pe ecran, ceea ce poate duce la simplificarea sau denaturarea unor evenimente istorice complexe. În plus, istoriografia evoluează în timp, reflectând schimbarea atitudinilor, valorilor și ideologiilor politice ale societății. Prin urmare, filmele istorice nu sunt reprezentări statice ale trecutului, ci sunt influențate de tendințele și debaterile istoriografice contemporane. De exemplu, un film despre cel de-al Doilea Război Mondial produs în timpul Războiului Rece poate pune accentul pe anumite aspecte ale conflictului pentru a se alinia cu narațiunile politice predominante ale vremii.

Alinierea simultană a imaginilor și a cuvintelor, influența evocatoare a imaginilor din film și rezonanța empatiei reflectată în performanțele actorilor au avut un impact instantaneu asupra imaginației colective. Aceste elemente au modelat percepția realității, privită ca o construcție socială și un proiect de identitate. Ele au amplificat discursul ideologic, cuprinzând perspective marxist-leniniste, naționalist-fasciste și naționalist-comuniste. Astfel, filmul a evoluat într-o formă de educație accesibilă tuturor, servind dublului scop de a eroiza trecutul, atât pentru tineri, cât și pentru vârstnicii cu înclinații nostalgice. Acesta a contribuit la amplificarea mândriei naționale, utilizând divertismentul, ca un mijloc convingător de atracție. Îmbinarea genurilor și a abordărilor estetice nu numai că a îndeplinit cerințele ideologice, dar a răspuns și așteptărilor

publicului consumator și, în mod semnificativ, s-a aliniat cu problemele și tendințele predominante din cinematografia europeană.

In România, în sfera cercetării asupra legăturii dintre istorie și film, putem aminti *Politicile filmului. Contribuții la interpretarea cinemaului românesc contemporan* (Cluj-Napoca, Tact, 2014), coordonatorii Andrei Gorzo și Andrei State fiind cei care aduc o serie de eseuri centrate în special pe Noul Cinema Românesc, eseuri ce trec de stadiul cronicii de întâmpinare, rectificând, prin diverse abordări formal-tematiste, discursul critic autohton despre cinema. Volumul „oferă idei” care discută aplicat neorealismul, dar face și câteva incursiuni în cinemaul românesc postcomunist. Tot pe această temă putem aminti și cartea autorului Constantin Pârvulescu, *Orfanii Estului: Cinematograful est-european postbelic și subiectul revoluționar* (Indiana, Indiana University Press, 2015), unde analizând pelicule produse în Ungaria, RDG, Cehoslovacia, România (*Faleze de nisip* de Dan Pița) și Polonia, autorul trasează, în aproape 200 de pagini, modul în care cinematografia a imaginat și a dezbătut condiția subiectului postbelic și „omul nou” al comunismului est-european. Cartea a fost recenzată elogios de nume însemnate ale domeniului filmologic, precum Ewa Mazierska (University of Central Lancashire) și Catherine Portuges (University of Massachusetts-Amherst).

Depășind o simplă explorare a faptelor istorice, cartea Mihaelei Grancea, *Istorie și film: Studii de istorie culturală*, oferă o explorare captivantă a intersecției dintre istorie și cinematografie. Ea se adâncește nu doar într-o analiză a modului în care filmul portretizează și interpretează trecutul, ci și într-o examinare a influenței reciproce dintre aceste două domenii. O fațetă remarcabilă a cărții constă în explorarea amănunțită de către autor a mentalităților colective referitoare la cinema de-a lungul timpului. Mihaela Grancea nu dezvăluie doar modul în care filmele pot servi drept instrumente de formare și comunicare a mentalităților, ci ilustrează și modul în care acestea exercită o influență asupra percepției noastre față de istorie și cultură. Într-o manieră lucidă și accesibilă, autoarea navighează prin diverse dimensiuni ale istoriei culturale, cuprinzând

istoriografia, istoria culturală a secolelor XVIII-XIX, istoria orală și istoria recentă. Această gamă de subiecte abordate prezintă o viziune holistică a interacțiunii complexe dintre istorie și film.

Cartea este structurată în patru părți, fiecare analizând filmele apărute în România în diferite perioade ale secolului XX. Prima parte cercetează cultura memoriei în cultura est-europeană, cu precădere filmele cu haiduci. Portretizarea haiducilor în cinematografie, un gen care îmbină diverse stiluri, în special în deceniile opt și nouă ale secolului XX (care îmbină drama istorică, aventura și o estetică western locală), a cunoscut multiple etape de transformare. Această evoluție este atribuită schimbărilor profunde din istoria României de-a lungul secolului al XX-lea, modelării ideologice a narațiunilor cinematografice, pentru a se alinia la imperativul legitimării național-comunismului și obiectivului simultan de promovare a producției cinematografice românești pe piața internațională. Schimbările postbelice din cinematografia globală, împreună cu schimbările în preferințele artistice ale publicului românesc au jucat, de asemenea, un rol esențial în modelarea reprezentării cinematografice a haiducilor, atât în epoca postbelică, cât și în stabilirea unei tradiții durabile de producție cinematografică cu tematica haiducilor. Autoarea face o analiză pe mai multe planuri acestui gen de film, menționând câteva din producțiile autohtone care au rămas în istorie. Este o analiză bine documentată, autoarea făcând și mențiuni referitoare la istoria cinematografeii mondiale. Pe lângă această istorie a filmelor cu haiduci, Mihaela Grancea analizează aceste filme și cu un ochi critic antrenat.

A doua parte a cărții studiază și analizează discursul oficial comunist în filmul artistic care portretizează revoluția pașoptistă de la 1848. Atât ungarilor, cât și românilor au avut istorii concurențiale cu privire la această perioadă, în producțiile cinematografice. Regimul comunist se străduiește în mod constant să se valideze prin căutarea unor justificări înrădăcinate în trecutul îndepărtat. Recunoscând ilegitimitatea autorității sale, care a rezultat în urma unor circumstanțe extraordinare (victoria Uniunii Sovietice în război, sprijinul din partea Moscovei), Partidul Comunist

Român folosește narațiuni istorice pentru a-și legitima dominația. Partidul se străduiește să împletească în mod complicat istoria națională cu propria narațiune. În mod deosebit, o schimbare vizibilă în istoriografia din anii 1970 și 1980 este concentrarea sporită asupra istoriei mișcării muncitorești, care își asumă progresiv un rol mai proeminent în istoria națională, ajungând chiar să o monopolizeze.

Istoriografia servește ca instrument de raționalizare a măsurilor de politică economică și socială, folosind narațiunea istorică a subdezvoltării sociale și economice a României (atribuită regimului burghez) pentru a justifica inițiative precum colectivizarea, industrializarea și urbanizarea accelerată. Relatările istorice descriu dificultățile economice ale României în perioada precomunismului, punând accentul pe exploatarea din timpul regimului burghez. Ulterior, acestea evidențiază presupusele beneficii aduse de regimul comunist, adesea susținute de statistici care prezintă dezvoltarea țării, urbanizarea rapidă, creșterea industrială sau creșterea productivității agricole. Narațiunea subliniază că naționalizarea industriei, a băncilor, a transporturilor și a comerțului a dus la eliminarea proprietății capitaliste asupra mijloacelor de producție, ceea ce a dus la instituirea proprietății socialiste a întregii populații în economie, marcând inițierea creării unei societăți socialiste în România. În mod similar, procesul de cooperativizare a agriculturii este descris ca o relație transformatoare pentru viața rurală, eliberând țărănimii de exploatare și acordându-i controlul asupra destinului și a fructelor muncii sale.

A treia parte este mai scurtă și aduce în discuție problema dintre arhaism și modernitate, luând ca și obiect de studiu filmele *Nunta de piatră* și *Duhul Aurului* ce au avut ca subiect Roșia Montană. Autoarea face și aici o analiză a perioadei istorice și a zonei geografice din care acțiunea filmelor face parte, dar și o mică istorie a producției celor două filme. Aceste două filme sunt importante de menționat fiindcă nu au fost atinse de cenzura comunistă, reprezentând un veritabil document istoric pentru acele vremuri.

Ultima parte are ca temă avortul în perioada comunistă și urmările devastatoare pe care le-a produs în societatea românească.

Aici, autoarea face un studiu de cinematografie comparată, analizând pelicula *4 luni, 3 săptămâni și 2 zile*, de Cristian Mungiu (2007). Filmul oferă o examinare profundă și tulburătoare a temei avortului pe fundalul societății comuniste din România anilor 1980. Acest film, distins cu *Palme d'Or* la Festivalul de Film de la Cannes, nu numai că prezintă o excelență cinematografică, dar și o abordare nuanțată a unui subiect considerat tabu. Naratiunea relatează provocările cu care se confruntă o studentă, Otilia (Anamaria Marinca), în timp ce se străduiește să o ajute pe prietena ei Găbița (Laura Vasiliu) să obțină un avort ilegal într-o perioadă în care astfel de proceduri erau strict interzise și pedepsite de regimul comunist. Filmul surprinde cu meticulozitate complexitatea întregului proces, de la aranjarea unei întâlniri sub acoperire cu un medic, până la consecințele grave și dramatice ale

acestei decizii. Un aspect demn de remarcat al filmului constă în neutralitatea sa, deoarece nu judecă întâmplările și deciziile luate, ci doar le expune obiectiv. Și în această ultimă parte autoarea tratează tema cu rigoare științifică. Ea face o analiză complexă. O parte importantă a acestei analize o reprezintă analiza istorică, în care autoarea prezintă situația care a dus la apariția Decretului 770 și urmările nefaste cu care femeile din România din acea perioadă aveau să se confrunte.

Volumul de față face o analiză foarte bine documentată cu privire la relația tumultuoasă dintre artiști, politic și public. Este foarte bine reprezentată și explicată puterea politică, care dorea un anumit control al maselor, și artiștii, care doreau să își ducă la bun sfârșit creațiile artistice, ei jonglând constant între cenzură și oportunitate.

Diplomație culturală

de Horia Mihai RĂUȚ BĂBUȚĂ

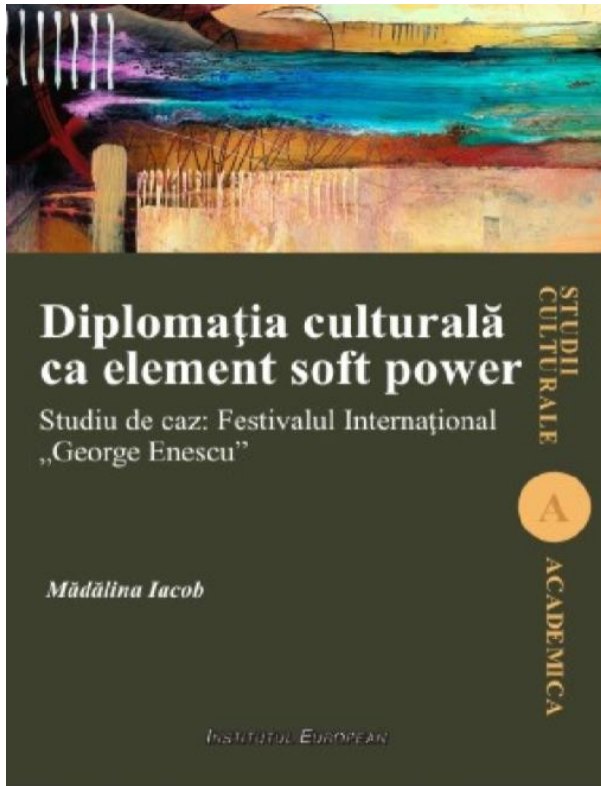
Cartea *Diplomația culturală ca element soft power. Studiu de caz: Festivalul Internațional „George Enescu”*¹, care face obiectul acestei recenzii, propune o abordare interesantă și actuală a relației dintre cultură și diplomație, având ca exemplu un eveniment cultural semnificativ - Festivalul Internațional „George Enescu”. Astfel, aceasta a devenit rapid o lucrare standard pe bună dreptate, pentru că o astfel de lucrare de sinteză bine fundamentată, în care cultura și diplomația se împletesc, lipsește. Dintre toate tipurile de diplomație, diplomația culturală este mai puțin cunoscută în rândul publicului larg deoarece, în vremurile noastre haotice se pune mai mult accent pe economie și politică, uitându-se că la baza tuturor deciziilor și motivațiilor noastre stau mentalitatea și, implicit, cultura din care facem parte.

Autoarea Mădălina Iacob a înțeles această nuanță și devoalează prin cele 4 capitole clare aspectele legate de exercițiul diplomatic prin intermediul culturii, aducând totodată critici la adresa factorilor politici decizionali din țara noastră, în ceea ce privește bugetarea culturii. Astfel, pe lângă o altă lucrare științifică din domeniul relațiilor internaționale, *Soft Power – Diplomacy and Identity* (2021), lectorul universitar din cadrul Universității de Vest din Timișoara oferă o

perspectivă complexă și actualizată asupra relației dintre cultură și diplomație, evidențiind funcția esențială pe care evenimentele culturale de prestigiu, precum Festivalul „George Enescu”, îl pot juca în exercitarea *soft power*-ului de către un stat, în speță, de către România.

In prima parte a lucrării, autoarea explorează conceptele cheie precum relațiile internaționale, identitatea culturală și dimensiunea istorică a diplomației, punând bazele pentru înțelegerea

¹ Mădălina Iacob, *Diplomația culturală ca element soft power. Studiu de caz: Festivalul Internațional „George Enescu”*, Iași, Institutul European, 2023.

modului în care acești termeni se intersectează și contribuie la construcția imaginii internaționale a unei țări. Abordarea aprofundată a subiectelor prin multiple exemple practice, susținută de cercetări solide, consolidează fundația teoretică a cărții și ne oferă un spectru mai larg despre diferențele culturale între națiuni și cheia atractivității prin intermediul elementului „soft power”.

Partea centrală a lucrării se concentrează pe analiza detaliată a diplomației și a patrimoniului, evidențiind modalitățile în care acestea pot fi utilizate ca instrumente eficiente de *soft power*. Autoarea oferă exemple concrete și studii de caz specifice, iar abordarea sa analitică prezintă varietatea și impactul acțiunilor culturale în sfera europeană și mondială.

Punctul culminant al lucrării îl reprezintă studiul de caz dedicat Festivalului Internațional „George Enescu”, prin care expune rolul compozitorului român și însemnătatea festivalului pe scena internațională. Prin investigarea acestui eveniment cultural de excepție, autoarea demonstrează cum muzica și arta pot contribui la consolidarea diplomației culturale a României peste hotare, oferindu-ne noi perspective. Prin intermediul interviului, consultării documentelor de specialitate, evaluărilor critice și interpretărilor subtile, Mădălina Iacob reușește să aducă un plus de valoare și înțelegere în opera scrisă. Notele de subsol fac trimitere atât la lucrări de referință importante, cât și la literatura de specialitate.

Cartea autoarei este recomandată tuturor celor interesați de studiul relațiilor internaționale prin prisma diplomației culturale. Totodată, lucrarea semnalează subtil lipsa de interes a „elitei politice” românești în ceea ce privește posibilitatea alocării unor fonduri mult mai consistente pentru reprezentarea culturală a României, atât la nivel național, cât și la nivel internațional.

Fiscalitate teoretică și aplicată

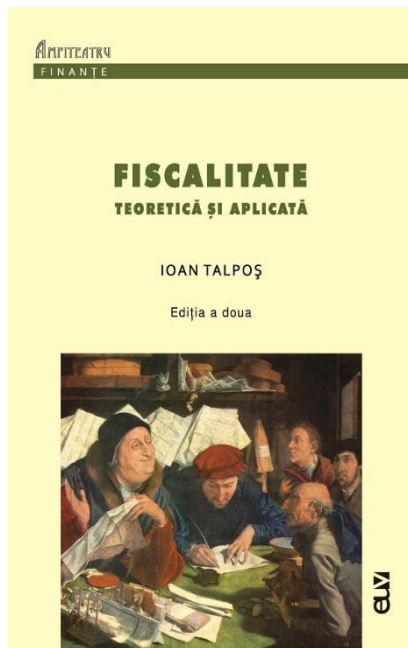
de Eugen Cosmin ENACHE

Cartea *Fiscalitate teoretică și aplicată*, ediția a doua, actualizată și adăugită, scrisă de Domnul Prof. univ. dr. Ioan Talpoș, valorifică din plin experiența deosebită în domeniile finanțelor publice și fiscalității, acumulată în cei 47 de ani de activități didactice universitare și de cercetare științifică, desfășurate în cadrul Departamentului de Finanțe al Facultății de Economie și de Administrare a Afacerilor a Universității de Vest din Timișoara.

Structura cărții¹ este una adecvată și relevantă, debutând cu un *Cuvânt înainte* și un *Prolog* original, autorul alegând să introducă cititorul în complexul domeniu al fiscalității prin intermediul a 13 citate semnificative despre impozite (taxe), însoțite de scurte prezentări ale celebrilor autori ai acestora, precum și a unui cunoscut proverb evreiesc privind creșterea impozitelor.

Cartea are un conținut dens, relevant și extrem de util, atât studenților facultăților de Științe Economice din România și cadrelor didactice universitare care predau disciplinele de Fiscalitate, Finanțe Publice, Gestiunea financiară a întreprinderilor și Contabilitate financiară în cadrul acestor facultăți, cât și practicienilor, experților și consultanților fiscali, precum și personalului din aparatul fiscal. Acest conținut este structurat pe 12 capitole foarte bine elaborate, în cuprinsul cărora sunt redată și 34 de aplicații practice ipotetice, propuse și rezolvate de către autor, și 2 propuse de către autor spre rezolvare.

Primele capitole oferă cititorului fundamentele teoretice necesare înțelegerii fenomenelor și proceselor fiscale, cu referire la:

Conținutul sistemului fiscal și locul acestuia în cadrul finanțelor publice, Impozitele în economiile contemporane, Fenomene financiare specifice impozitării și Politica fiscală. Autorul abordează într-o manieră pragmatică aspecte legate de procedura fiscală și de organizarea concretă a sistemului fiscal românesc în capitolele *Obligația fiscală și creanța fiscală în România* și *Aparatul fiscal și activitatea fiscală în România*. A doua parte a cărții vizează principalele impozite existente în România, cu referire concretă la *Impozitul pe profit*, *Impozitul pe dividende*, *Impozitul pe veniturile micro-întreprinderii*, *Contribuțiile sociale obligatorii și impozitul pe veniturile salariale*, *Taxa pe valoarea adăugată* și *Accizele*. Toate aceste impozite sunt abordate atât dintr-o perspectivă teoretică, fiind prezentate elementele specifice de reglementare relevante, cât și dintr-o perspectivă pragmatică, prin intermediul aplicațiilor practice rezolvate, care relevă modalitățile concrete de determinare a acestora.

Cartea se încheie cu un *Epilog*, de asemenea original, care scoate în evidență într-un mod extrem de sugestiv excesul de reglementare din România în domeniul Fiscalității.

¹ Ioan Talpoș, *Fiscalitate teoretică și aplicată*, ed. a II-a actualizată și adăugită, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2024.